

מוסדות
**דרבי
תורה**

בנשיאות מרן הגאון
רבי **אשר וייט שליט"א**

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

יכרת ה' כל שפתי חלקות

הלכה

נאמנות בכשרות למי שאינו
שומר תורה

פרשת תזריע מצורע תשפ"א

שנה כ"ג - קובץ כ"ז [תשס"ד]

יד"לע"י מכון "מנחת אשר"

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י
מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של
מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109
ירושלים

המען למכתבים:
ת.ד. 23170

Email: info@minchasasher.com

פרשת תזריע מצורע

נאמנות בכשרות למי שאינו שומר תורה

"ואם טהרה מזוזה וספרה לה שבעת ימים ואחר תטהר"
(ויקרא ט"ו כ"ח).

"וא"ת ומנא לן דעד אחד נאמן באיסורין וי"ל דילפינן מנדה
דדרשינן בפרק המדיר (כתובות דף ע"ב ע"א) וספרה לה לעצמה"
(תוס' גיטין ב' ע"ב).

"החשוד לאכול דברים האסורים, בין אם הוא חשוד באיסור
תורה בין אם הוא חשוד באיסור דרבנן, אין לסמוך עליו בהם, ואם
נתארח עמו, לא יאכל משלו מדברים שהוא חשוד עליהם. הגה:
וי"א אפילו ממי שאינו חשוד, רק שאין מכירין אותו שהוא מוחזק
בכשרות, אסור לקנות ממנו יין או שאר דברים שיש לחוש לאיסור.
מיהו אם נתארח אצלו, אוכל עמו" (שו"ע יו"ד סימן קי"ט ס"א).

הנה כתב באגרות משה (יו"ד ח"א סימן נ"ד וסימן ס"ה) במה שהיה מצוי ביהדות
רוסיה הדויה תחת שלטון הבולשוביקים שאבות רבים שמרו מצוות התורה בדביקות
והבנים פרקו עול התורה, האם מותר להורים לסמוך על בניהם ולאכול בביתם, ופסק
דכאשר האב בטוח שבנו לא יכשיל אותו במאכלות אסורות ומאמין לו ללא פקפוק
יכול הוא להתארח אצלו ולאכול ממאכלו, דרשאי האדם לסמוך על השכנוע האישי
שלו ולהאמין למי שנאמן עליו ללא ספק ופקפוק.

ומכיון שהדברים מחודשים, ולענ"ד אין להם מקור ברור בש"ס, נתתי אל לבי לבאר
הלכה זו.

לענ"ד יש לדון בזה מתוך חמשה סוגיות בש"ס, אך לענ"ד כולוהו אית להו פרכא,
מלבד מה שנביא בסוף דברינו מפסקי הרמב"ם, ונבאר.

הנה האגרות משה הוכיח כדבריו מהמבואר בכתובות (פ"ה ע"א):

נאמנות בכשרות למי שאינו שומר תורה

"ההיא איתתא דאיחייבא שבועה בי דינא דרבא, אמרה ליה בת רב חסדא ידענא בה דחשודה אשבועה, אפכה רבא לשבועה אשכנגדה. זימנין הוו יתבי קמיה רב פפא ורב אדא בר מתנא אייתו ההוא שטרא גביה, א"ל רב פפא ידענא ביה דשטרא פריעא הוא, א"ל איכא איניש אחרינא בהדי דמר, א"ל לא, א"ל אע"ג דאיכא מר עד אחד לאו כלום הוא. א"ל רב אדא בר מתנא ולא יהא רב פפא כבת רב חסדא, בת רב חסדא קים לי בגווה מר לא קים לי בגווה. אמר רב פפא השתא דאמר מר קים לי בגווה מילתא היא, כגון אבא מר ברי דקים לי בגווה קרענא שטרא אפומיה, קרענא ס"ד אלא מרענא שטרא אפומיה".

הרי דרבא סמך על אשתו בת ר' חסדא להפוך שבועה אף שלפי הדין לא היתה נאמנת מכיון שקים ליה בגוה דלא משקרא, וכך אמר רב פפא לגבי רב מרי בנו דכיון שקים ליה בגויה שלא ישקר יסמוך עליו להטיל דופי בשטר.

ומזה למד הגרמ"פ שהוא הדין לענין איסור והיתר יכול אדם לסמוך על הרגשת לבו שפלוני אלמוני לא יכשיל אותו ולא ישקר לו.

ב. וכיוצא בזה אמרו עוד ביבמות (ק"א ע"ב):

"אמר רב יהודה כגון רב שמואל בר יהודה מפיקנא ממונא אפומיה. מפיקנא ס"ד, והא ע"פ שנים עדים אמר רחמנא. אלא מרענא שטרא אפומיה".

הרי לן אף בסוגיא זו דכל שהעד נאמן עליו אף שמעיקר הדין אינו נאמן מ"מ "מרענא שטרא אפומיה".

אך לענ"ד אין הנידון דומה לראיה, דהלכה זו מהלכות דיינים היא, ולא מדיני איסור והיתר.

וחידשו חז"ל שיש לדיין לסמוך על עד שנאמן עליו דמכיר בו שלא ישקר, ובבא הדיין לעשות צדק ומשפט זה סמכותו לשפוט ולדון עפ"י עד זה, ואין ללמוד מזה כלל לדיני נאמנות באיסור והיתר.

נאמנות בכשרות למי שאינו שומר תורה

ויסוד הדברים במה שביארתי במק"א דחכמים ראו מן הצורך לתת ביד בית דין כלים לעשות דין ומשפט, ולא די בדין עדים כי על פי רוב אין עדים כשרים כאשר בני אדם מזיקים זה וכן בשאר עניני הממון שבין אדם לחבירו.

ובדרך זו קבעו חכמים חזקות רבות, כגון חזקה אין אדם פורע תוך זמנו, אין אדם מעיז פניו בפני בע"ח, אין אדם תובע אלא אם כן יש לו וכדו'.

וכך גם נתנו תוקף לטענות כגון דין מיגו, וברי ושמא וכדו'. ועוד חידש הרמב"ם (הל' סנהדרין פכ"ד הל' א' וב') וכ"ה בחו"מ (סימן ט"ו ס"ה) "יש לדיין לדון בדיני ממונות על פי הדברים שדעתו נוטה להן שהן אמת והדבר חזק בלבו שהוא כן אף על פי שאין שם ראיה ברורה", עי"ש.

ובדרך זו נראה דאף הלכה זו דבת רב חסדא, מהלכות דיינים היא, וכשם שיש לדיין רשות לסמוך על הרגשתו לפי טענות הצדדים יש לו סמכות לסמוך גם מה דקים ליה בפלוני שדובר אמת ואינו משקר, אך מ"מ אין זה אלא דין מסויים בהלכות דיינים ואין ללמוד מזה לדיני איסור והיתר.

ועוד, הלא חזינן דודאי אין הדיין סומך על העד להוציא ממון אלא להטיל דופי בשטר ולהפוך שבועה על שכנגדו וכלשון רש"י: "מרענא שטרא אפומיה - דאי אומר ידענא ביה דפריע לא מיזדקינא למיגבא ביה". וכבר כתב המהרש"א בכתובות שם, דאף שפלוני ישבע ונוציא ממון על פיו, מ"מ אין מוציאין על פי העד הפסול באופן ישיר, עי"ש.

הרי לן דאין נאמנות זו גמורה ולא מהני להוציא ממון, ואיך נלמוד מזה להקל באיסורי תורה.

והנה שוב דן הגאון (אג"מ יו"ד ח"ב סימן מ"ג) לגבי מי שמוחזק אצל בני העיר כאיש ישר הגון ונאמן שודאי לא ישקר להאכיל טריפות האם יש להאמינו אף שהוא בעצמו אינו מקפיד בכשרות המאכלים ואף אינו שומר שבת.

וכתב דאף לשיטתו דרשאי אדם לסמוך על אימון אישי בעניני כשרות אין זה אלא בבני משפחה קרובים שמכירים זה את זה שנים רבות לפני ולפנים, וכהא דרבא ואשתו

נאמנות בכשרות למי שאינו שומר תורה

בת ר' חסדא, וכהא דרב פפא ורב מרי בנו ולא מצינו כן אלא בבני משפחה ולא בהיכרות שטחית.

ולענ"ד אין בזה כלל, וטוב שכן קרוב מאח רחוק, והלא להדיא מבואר שם שרב אדא בר מתנא תמה על רבא שמאמין לבת רב חסדא ואינו מאמין לרב פפא, ורבא השיב בת ר' חסדא קים לי בגוה ומר לא קים לי בגויה, הרי שאין נפ"מ בין קרוב לרחוק ואף ברחוק אילו קים ליה בגויה יכול לסמוך עליו.

ואף שיש מקום לפרש שזה גופא כוונת רבא באומרו דאף דודאי מכיר הוא את רב פפא וגדול מרבן שמו ובודאי אינו משקר מ"מ כיון שאינו מכירו באופן קרוב ביותר כמו בן משפחה "לא קים לי בגויה" ואינו יכול לסמוך על היכרותו, באמת זה דוחק ויותר משמע דבאמת לא הכיר רבא את רב פפא באופן אישי כדי לסמוך על מאי דקים לי בגויה.

ועוד דהרי ביבמות שם אמר רב יהודה דכגון רב שמואל ב"ר יהודה דקים ליה בגויה דלא משקר מרענא שטרא אפומיה, והרי רב שמואל בר יהודה לא היה קרובו של רב יהודה ואעפ"כ אמר דכיון דקים ליה בגויה היה מרעי את השטר על פיו, הרי מפורש דאמרו כן בכל אדם ולא דוקא בקרובים.

ועוד יש לתמוה במה דמשמע מדבריו דכיון שמקצת בני העיר מכירין אותו ונאמן הוא עליהם היה מקום להתיר לכל בני העיר לאכול מלחמו וצידו, דהלא לא שייך כלל בבני העיר שכולם יכירו את בעל האיטליז באופן אישי והוא נאמן על כולם, ולדידי נראה פשוט דרק מי שמכירו באופן אישי וקים ליה שלא ישקר לעולם יכול לסמוך עליו ולא לזולתו.

וראיה להנחה זו יש בשו"ת התשב"ץ (ח"ב סימן ס') ומרגניתא טבא הם דבריו. דהנה תורף תשובתו בענין אנוסי ספרד שרבים מהם שמרו על יהדותם בצנעא, האם מותר לשתות מיינם. והתשב"ץ החמיר בזה וכתב:

"לפי שיש לחוש בקצת אנוסים שמא קלקלו מעשיהם ואפילו במקום התירא אכלי איסורא אין אני סומך להתיר כן לכל. ואני רגיל לומר למי שבא לו יין אם אתה סומך על המשלחו שתהו אתה בביתך והזהר שלא תמכרנו לישראל שאינו בקי במשלחו".

נאמנות בכשרות למי שאינו שומר תורה

ותרתי שמענין מדבריו: א. כשיטת האגרות משה דגם לגבי כשרות מותר לו לסמוך על היכרותו ואימונו בפלוני שהוא מכירו וסומך עליו אף שאינו מוחזק בכשרות ואסור לסמוך עליו ללא היכרות אישית. ב. אף הסומך עליו בהיתר אין זה אלא לעצמו ואסור לו ליתן לאחרים.

אך אפשר שאין כונתו דאם סומך על המשלח אף שהוא פורק עול ואכיל איסורא אף במקום שיש היתר רשאי, אלא כוונתו "אם אתה סומך על המשלחו" שאכן מדקדק הוא במצוות בצנעא, ודו"ק. אך מ"מ נראה ברור לענ"ד דכיון שלפי עיקר הדין אין החשוד נאמן, אלא דרשאי אדם לסמוך על הכרתו האישית שנאמן הוא, אין זה אלא לעצמו, ובודאי דלא מהני לזולתו.

ומשו"כ יש לתמוה על מה שכתב הגאון עוד באג"מ (אהע"ז ח"ד סי' י"ב) בענין המוחזק בחזקת כהן החפץ לישא גרושה ושמע מאמו שנבעלה לפסול לה בבחורותה ולפי דבריה חלל הוא ומותר בגרושה, שמותר לו לסמוך עליה וכהא דבת ר' חסדא, עי"ש.

ולכאורה תימה, דאף שרשאי הוא לסמוך על אמו אם קים ליה בגוה דלא משקרא, אך האיסור רובץ גם עליה ומה היתר יש לגרושה זו להינשא לכהן. והא תינח לדעת הר"א ממיין בעל היראים דבפסולי כהונה אין האיסור אלא על הכהן ולא על האשה, אך אין זה אלא דעת יחיד וכבר כתב הר"ן (נדרים צ' ע"ב) שאין הלכה כמותו.

ועוד מטעם אחר יש לתמוה, דהנה נראה פשוט דאף דאכן חידשו חז"ל דרשאי הדיין לסמוך על מי שהוא מאמין לו וקים ליה בגויה שאינו משקר, אך אין זה אלא במאי שאין צריך בו תורת עדות, אבל כשצריך תורת עדות אין כל מקום ומשקל לאימון אישי.

ויסוד זה מפורש בדברי הגמ' שם, דלהדיא אמרו בכתובות שם "קרענא סלקא דעתך", אלא מרענא לשטרא על פיה, ויתירה מזו אמרו ביבמות שם:

"אמר רב יהודה כגון רב שמואל בר יהודה מפיקנא ממונא אפומיה. מפיקנא ס"ד, והא ע"פ שנים עדים אמר רחמנא. אלא מרענא שטרא אפומיה".

נאמנות בכשרות למי שאינו שומר תורה

הרי לן להדיא דבמקום שצריך שני עדים אין לסמוך על מה דקים לן בגויה דלא משקר.

והרי הסכמת הפוסקים דאין לפסול אדם מן הכהונה אלא עפ"י שני עדים כשרים, ואיך רשאי כהן זה לסמוך על אמו להפקיע ממנו קדושת כהונה, וצ"ע.

וכך כתב החת"ס להדיא (אהע"ז ח"א סימן צ"ד) דכאשר בדיני עדות עסקינן אין לנו אלא שני עדים כשרים וגזה"כ היא ולא מהני כלל הא דבת רב חסדא.

ג. והנה אמרו בקידושין (ס"ו ע"א):

"איבעיא להו אשתו זינתה בעד אחד, ושותק, מהו אמר אביי נאמן, רבא אמר אינו נאמן, הוי דבר שבערוה, ואין דבר שבערוה פחות משנים. אמר אביי מנא אמינא לה, דהווא סמיא דהוה מסדר מתנייתא קמיה דמר שמואל, יומא חד נגה ליה ולא הוה קאתי, שדר שליחא אבתריה. אדאזיל שליח בחדא אורחא, אתא איהו בחדא. כי אתא שליח, אמר אשתו זינתה, אתא לקמיה דמר שמואל, א"ל אי מהימן לך זיל אפקה, ואי לא לא תפיק, מאי לאו אי מהימן עלך דלאו גזלנא הוא. ורבא, אי מהימן לך כבי תרי זיל אפקה, ואי לא - לא תפקה."

ולהלכה נפסק באהע"ז (סימן קט"ו ס"ז) כשיטת רבא דאי מהימן לבעל כבי תרי נאסרת האשה לבעלה.

הרי לן דמהני מה שנאמן עליו כבי תרי אף לאסור אשה לבעלה, ויש לעיין אם יש ללמוד מזה דהוא הדין שאם מאמינו כבי תרי יש לסמוך עליו גם לקולא באיסור והיתר, ולכאורה הדבר ק"ו, דאם נאמן הוא לאסור אשה לבעלה דבעינן ביה שני עדים, ק"ו שנאמן באיסור והיתר דהלא אף עד אחד נאמן באיסורים והוא הדין שסומך על מי שנאמן עליו אף שחשוד הוא.

אך באמת לא קרב זה אל זה ושתי סוגיות אלה תרי מילי המה, וכל הלכה זו בקידושין אינו אלא משום דשויה אנפשיה חתיכה דאיסורא, ונתחדשה הלכה דאף הסומך על אחרים שויה אנפשיה חתד"א.

נאמנות בכשרות למי שאינו שומר תורה

ועוד דהלא כתבו כל הראשונים בקידושין שם, שאינו צריך להוציא את אשתו אלא לצאת ידי שמים, ולא מעיקר הדין, כך כתבו שם הרי"ף (כ"ט ע"א מדפי הרי"ף), הריטב"א, והרא"ש (פ"ג סימן ט"ו).

ובשו"ת המיוחסות להרשב"א (סימן קל"ג) כתב דודאי אינו חייב להוציאה מן התורה, ולא אמר שמואל שאם נאמן עליו כבי תרי צריך להוציאה אלא אם לבו נוקפו, או שאין זה אלא לצאת ידי שמים, עי"ש.

ובזה מיושב מה שיש לתמוה לכאורה, מדברי הגמ' בקידושין למה שהוכחתי מדברי הגמ' ביבמות ובכתובות דכל היכי דבעיני שני עדים לא מהני מה דקים ליה דלא משקר, דבאמת שאני סוגיא זו שאינו אלא משום דשויא אנפשיה חתיכה דאיסורא, ועוד שאין זה אלא בבא לצאת ידי שמים.

ורבים טעו בדברי הרשב"א כאילו דין זה דומה להא דבת ר' חסדא וטעות היא זו, ואבאר.

כתב הרשב"א (שם) דאינו אסור באשתו אא"כ הוא מאמין למי שמעיד שזינתה בכל דבר, אבל אם אינו מאמין לו אלא בעדות זו שזינתה אין כאן בית מיהוש כלל, וזה שאמרו שאם נאמן עליו כבי תרי, דאין זה אלא משום שהוא מאמין לו בכל דבר מתוך היכרות עמו ודימה זאת להא דרבא ובת ר"ח.

וכל כוונת הרשב"א דכשם שרבא האמין לאשתו מתוך דקים ליה בגוה דלא משקרא כך גם במי שמאמין לזה המעיד שאשתו זינתה אך אין כוונתו כלל לדמות הני תרי הלכתא מצד עצם הדין, וז"פ.

ד. ועוד מצינו בזה מקור ביבמות (פ"ח ע"ב, וכ"ה בכתובות כ"ב ע"ב ובב"ב ל"א ע"א):

"ת"ר שנים אומרים מת ושנים אומרים לא מת, שנים אומרים נתגרשה ושנים אומרים לא נתגרשה הרי זו לא תנשא, ואם נשאת לא תצא, רבי מנחם בר יוסי אומר תצא. אמר רבי מנחם בר יוסי אימתי אני אומר תצא, בזמן שבאו עדים ואח"כ נשאת, אבל נשאת ואח"כ באו עדים לא תצא. מכדי תרי ותרי נינהו, הבא עליה באשם תלוי

נאמנות בכשרות למי שאינו שומר תורה

קאי. א"ר ששת כגון שנשאת לאחד מעדיה. היא גופה באשם תלוי קיימא. באומרת ברי לי".

ושלש פירושים מצינו במה שאמרו "באומרת ברי לי".

כתב רש"י באומרת ברי לי שאם היה חי היה בא. והר"ן דחה דבריו בכתובות וכתב דמיירי שגם היא אומרת שראתה בעיניה שמת בעלה וכדברי העד שנישאה לו.

אך בתוס' ישנים (ביבמות שם) כתוב:

"באומרת ברי לי. הקשה ה"ר שמואל מאיוורא משמע דמעיקרא ס"ד דלא אמרה ברי לי וא"כ כי קשה ליה הבא עליה באשם תלוי קאי הול"ל חטאת ודאי משום חזקת אשת איש. וי"ל דלעולם היה יודע טעמא דאשה דייקא ומנסבא ומ"ה ליכא חטאת ודאי אבל הכא קאמר שאומרת שברי לה שמת ששמעה מבני אדם שמכרת אותם ויודעת שלא ישקרו בשום ענין".

הרי לן דמהני מה שמאמין לעד פסול להתיר לאשה להינשא אף שעד זה כלל לא העיד בבית דין, והרי זה דומה להא דבת ר"ח. והדברים מתיישבים אף לפי דרכנו דבאמת לא צריך עדות כשרה להעיד שמת בעלה להתירה לשוק, וכז"פ.

ומ"מ אין פירוש זה אלא אחד משלשה פירושים שמצינו בדברי הראשונים. ונחלקו האחרונים בדעת השו"ע שסתם בלשונו שהיא אומרת ברי לי שמת (אהע"ז סימן י"ז סעיף ל"ז). לשיטת הגר"א (שם ס"ק קכ"ד) השו"ע נקט כשיטת הר"ן דרק כשהיא אומרת שבעיניה ראתה שמת לא תצא, אך מדברי הלחם משנה (הל' גירושין פי"ב ה"כ) מבואר כדעת הראב"ד דס"ל כשיטת רש"י, עי"ש.

ועוד דעד כאן לא אמרו אלא בדיעבד אם נשאת לאחד מעדיה אין מוציאין אותה, אבל לא שמוותרת היא לכתחלה להינשא לו, ולהדיא אמרו שם לא תנשא, ואין ללמוד מזה שמוותר לכתחלה לסמוך על נאמנות אישית באיסור והיתר. ועוד דנחלקו הרמב"ם והרמב"ן אם הלכה זו נאמרה רק בתרי ותרי דהוי ספק גמור, או אף בעד אחד אומר מת בעלה ועד אחד אומר לא מת ונשאת לעד שאמר מת. דעת הרמב"ם (הל' גירושין פי"ב הי"ט) שגם בזה הדין שלא תצא, ודעת הרמב"ן (יבמות קי"ח ע"א) דבעד אחד לכו"ע תצא, ודבריו הובאו גם במגיד משנה שם. אך הטור נקט כשיטת הרמב"ם, וכך נראה

נאמנות בכשרות למי שאינו שומר תורה

מהשו"ע (אהע"ז סימן י"ז סעיף ל"ז) שהביא את שיטת הרמב"ם בסתמא ושוב כתב די"א שתצא, עי"ש.

ה. ועיין עוד בפסחים (קי"ג ע"ב):

"תניא שונא שאמרו שונא ישראל, ולא שונא נכרי. אלא פשיטא שונא ישראל. ומי שריא למסניה, והכתיב לא תשנא את אחיך בלבבך, אלא דאיכא סהדי דעביד איסורא כולי עלמא נמי מיסני סני ליה, מאי שנא האי, אלא לאו כי האי גוונא, דחזיא ביה איהו דבר ערוה. רב נחמן בר יצחק אמר מצוה לשנאתו, שנאמר יראת ה' שנאת רע. אמר רב אחא בריה דרבא לרב אשי מהו למימרא ליה לרביה למשנייה, אמר ליה אי ידע דמהימן לרביה כבי תרי - לימא ליה, ואי לא - לא לימא ליה."

ולכאורה יש להוכיח מסוגיא זו דמותר לסמוך על מי שנאמן עליו אף להקל באיסור והיתר, דהלא אסור מן התורה לשנוא אדם מישראל, ואעפ"כ מותר לרבו להאמינו ולשנוא אותו.

אך אי בדידי תליא, נראה דגם מסוגיא זו אין ראייה לנידון דידן, דלכאורה צ"ע למה שאלו בגמרא אם מותר לתלמיד לומר לרבו שראה את פלוני עובר עבירה, ולא שאלו אם מותר לו לומר לחבירו ולכל אדם דעלמא. ונראה בזה דעיקר השאלה לגבי הנהגת הציבור, ומחובתו של הרב להנהיג את העם בדרך התורה והמוסר ולמחות בעוברי עבירה או להחזירם למוטב, ובניגוד לבית דין שאינו יכול להעניש את בעל העבירה אלא על פי עדים, רשות ביד מנהיגי העדה לסמוך על ידיעתם ורגלים לדבר כדי להעמיד הדת על תילה.

ובשאלתות דרב אחאי גאון (שאלתא כ"ז) ביאר את שאלת הגמ' בפסחים בדרך מיוחדת ומחודשת, ויסוד השאלה אם לשנוא את הרשע דומה לדיני עונשים שצריך בהם שני עדים ואין עד אחד נאמן, או דומה לחיוב שבועה שלגביו עד אחד נאמן, ופשטו דשנאה דומה לכל עון ולכל חטאת ואין עד אחד נאמן בו, ומ"מ אם מהימן ליה רביה לימא ליה, עי"ש.

וקצת משמע מסגנון זה דנאמנות לגבי בית דין ומהלכות דיינים והנהגה נגעו בו, ועדיין צ"ע.

נאמנות בכשרות למי שאינו שומר תורה

וכשאמרו שרשות ביד הרב לשנאותו לא מדובר בשנאה לשמה אלא לנהוג בו כרשע ועובר עבירה.

ועיין עוד בחפץ חיים (הל' לשון הרע כלל ד' ס"ק כ"ח וכלל ז' ס"ק ז').

הרי דאין בכל הסוגיות הנ"ל מקור להקל בזה, אך מ"מ נראה דהלכתא כותיה דהאגרות משה אך אם לא מטעמיה, ומקור לדבריו מדברי הרמב"ם בג' מקומות:

א. כתב הרמב"ם (הל' קרבן פסח פ"ד ה"א):

"כבר נתבאר בהלכות פסולי המוקדשין שהפסח אינו נשחט אלא לשם פסח ולשם בעליו ואם שחטו במחשבת שינוי השם פסול, השוחט את הפסח על בני חבורה ואמר להם לאחר זמן אותו הפסח ששחטתי עליכם שלא לשמו שחטתיו, אם היה נאמן להן סומכין על דבריו, ואם לאו שורת הדין שאינו נאמן והרוצה להחמיר על עצמו הרי זה משובח ויביא פסח שני".

והשיג הראב"ד: "הרי זה משובח ויביא פסח שני. א"א אין כאן שבח שאם היה פטור אינו יכול להביא פסחו נדבה על תנאי שלמים".

ב. ועיין עוד בדבריו (הל' פסולי המוקדשין פי"ט הט"ו):

"היה מקריב עמו בזבחים ואמר לו נתפגלו, עושה עמו בטהרות ואמר לו נטמאו, נאמן, לא נחשדו ישראל על כך, אבל אם אמר לו זבחים שהקרבת ליך באותו היום נתפגלו, ואותן הטהרות נטמאו, אם היה נאמן לו סומך על דבריו, ואם לאו שורת הדין שאינו נאמן והרוצה להחמיר על עצמו הרי זה משובח".

ג. ועיין עוד (הל' מעשר פי"ב הי"ח):

"המוכר פירות לחבירו ואחר שיצאו מתחת ידו אמר ללוקח פירות שמכרתי לך טבלים הן, הבשר בשר בכור היה, היין יין נסך, שורת הדין שאינו נאמן אפילו היה המוכר חבר והזריז מחמיר על עצמו, ואם האמינו הרי זה משובח אפילו היה המוכר עם הארץ".

נאמנות בכשרות למי שאינו שומר תורה

הרי לן דאף במקום שאינו נאמן משורת הדין אם נאמן עליו סומך על דבריו להביא קרבן אף דאם אינו מחוייב בכך הוי חולין בעזרה, ולכאורה יש מזה ראייה לשיטתו של האגרות משה.

והנה המבי"ט בקרית ספר וכך גם הכסף משנה ציינו לדברי הגמ' בקידושין דאם הבעל מאמין לעד שאשתו זינתה צריך לגרשה, אך כבר נתבאר לעיל דאין משם ראייה כלל, אלא להחמיר ולא להקל, ועוד דלדעת הרי"ף והרשב"א לא אמרו שיוציא את אשתו אלא בבא לצאת ידי שמים ולא מעיקר הדין.

והנראה עיקר כמו שכתב הכסף משנה שהרמב"ם דקדק הלכה זו מלשון התוספתא, שעל פי שורת הדין אינו נאמן, הרי שאם מאמינו סומך עליו.

אך מ"מ למדנו מדברי הרמב"ם שסומך על האמנתו את חברו אפילו לקולא להביא פסח שני.

ואף הראב"ד לא פקפק בדברי הרמב"ם אלא במה שכתב בסיפא שבדבריו, דיש שבח לנהוג על פי עדות השוחט אף אם אינו נאמן עליו, אבל במה שכתב הרמב"ם בהני ג' מקומות, שאם נאמן היא עליו סומך על דבריו לא פקפק הראב"ד.

והנה הכסף משנה כתב שאין כוונת הרמב"ם אלא שנמנה בהדי אחרני על פסח שני, ובכהאי גוונא אין בזה כל איסור, והלחם משנה דחה דבריו ונדחק אף הוא ליישב את דברי הרמב"ם שמביא את הפסח השני על תנאי, עי"ש שנשאר בצ"ע.

והגאון הנצי"ב דן בדברי הרמב"ם בכמה מקומות בספריו, ובכל מקום אכן נקט בדעת הרמב"ם דכיון שהעד נאמן עליו סומך עליו אף לקולא ואינו חושש לחשש חולין בעזרה, עיין מש"כ בשו"ת משיב דבר (ח"א סימן כ"ה, ח"ב סימן א' וסימן ה'), מרומי שדה (יומא פ"ג ע"א וקידושין י"ב ע"ב) ובהעמק שאלה (שאלתא כ"ז), עי"ש ואכמ"ל.

ומ"מ נראה שיש ראייה גדולה לפסק של האגרות משה מדברי הרמב"ם, ולענ"ד יש לסמוך על הוראה זו, אך אין זה אלא במקום שאכן משוכנע אדם בעומק לבו שאכן לא משקרא, ונאמן עליו כבי תרי, וקל לטעות בזה, והקב"ה יודע אם לעקל אם לעקלקות.

נאמנות בכשרות למי שאינו שומר תורה

ובגוף השאלה לכאורה נראה דשאלה זו עתיקתא היא וכבר נחלקו בה שני גדולי עולם הרב ותלמידו.

דהנה בשו"ת התשב"ץ (ח"ב סימן ר"א וח"ג סימן פ"ג) מצינו שהריב"ש סמך על אחד האנוסים שלא הקפיד באיסורי מאכלות אסורות ואכל ממאכליו בהכירו שודאי לא יכשיל אותו, ושאל בענותנותו לחות דעת תלמידו התשב"ץ שטען לעומתו דלא מצינו מי שחשוד לאכול ואינו חשוד להאכיל, ואיפכא מצינו שהכותים חשודים על לפני עור אף שמקיימים את המצוות לעצמם, עי"ש.

ונראה לכאורה שהריב"ש נקט כדעת הגרמ"פ דאף דפשיטא לן דהחשוד לאכול ודאי חשוד להאכיל ואינו נאמן בדבר, מ"מ כאשר מכיר את פלוני וברור לו שלא ישקר להכשילו רשאי לסמוך עליו, והתשב"ץ לעומתו סבר דאין זה מועיל כלל במאכלות אסורות.

אך באמת נראה טפי מדברי התשב"ץ דשורש המחלוקת שביניהם היה אם יש מקום לסמוך על דברי הרא"ה בבדק הבית (בית ד' שער שני, כ"ט ע"א) דאף החשוד לאכול מאכלות אסורות אינו חשוד להאכיל דבר אסור לזולתו, והתשב"ץ כתב לדחות דבריו מכל וכל דהלא להיפך מצינו שכותים חשידי אלפני עור, אף אם מקפידים לעצמן שלא לאכול דבר איסור.

אך באמת לא ידענו מה סבר הריב"ש שרצה לסמוך על אנוסים אלה, האם זה משום שאכן הסתמך על שיטת הרא"ה או שמא משום שסמך על אימונו האישי שנתן באיש זה מן האנוסים וכשיטת האגרות משה, והתשב"ץ כתב שסמך על הרא"ה, אך אפשר שזו השערת התשב"ץ, וצ"ע.

יכרת ה' כל שפתי חלקות

יכרת ה' כל שפתי חלקות

"זאת תורת נגע צרעת" (י"ג נ"ט).

"יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדלות"
(תהלים י"ב ד').

"תנא דבי רבי ישמעאל כל המספר לשון הרע מגדיל
עונות כנגד שלש עבירות, עבודת כוכבים וגילוי עריות
ושפיכות דמים" (ערכין ט"ו ע"ב).

הנה מעודי היו דברי חז"ל הקדושים כמו חידה סתומה בעיני, וכי
המדבר רע על חבירו דומה למי שרצחו נפש, ויתירה מזו אמרו דלא זו
בלבד שהשוו לשון הרע לשפיכות דמים אלא אף הפליגו לדמותו למי
שעבר בכל שלשת העבירות החמורות שבתורה ובנוסף לשפיכות דמים
עוד הוסיפו עבו"ז וגילוי עריות.

כבר הארכתי במק"א במה שכתבו שני גדולי עולם, שני נביאים
המתנבאים בסגנון אחד הגר"ח מולוז'ין בנפש החיים (שע"ג פי"א
בהגה"ה) ובני יששכר (מאמרי חודש סיון מאמר ה') בביאור מה שאמרו
במכילתא (פר' יתרו) "שהיו רואין את הנשמע ושומעין את הנראה".
דבניגוד לכל יושבי תבל ואומות העולם הנותנים משקל עצום לראיית
עיניים, ומכל חמשת החושים שהאציל לנו יוצר האדם, הראיה השמיעה,
הטעם, הריח ומישוש הידים, נותנים הם את משקל העיקרי לראיית
העיניים, ואף שיפקפקו למה שאוזניהם שמעו, לא יפקפקו לעולם למה
שראו עיניהם. לא כן אנחנו בני אל חי שעמדו רגלינו למרגלות הר סיני.
במעמד נשגב זה נאמר "וידבר ה' אליכם מתוך האש קול דברים אתם
שמעים ותמונה אינכם ראים זולתי קול" (דברים ד' י"ב). שמיעת הקול
היא יסוד היהדות וקבלת התורה "ותמונה אינכם ראים זולתי קול"

הלא עמי קדם עובדי אלילים היו והיו משתחווים לשמש ולירח, להרים
ולגבעות, לעצים ולאבנים, לדברים שראו עיניהם, אך אלוהיהם אילמים
היו ולא השמיעו הגה, לא כן אנחנו, אלקים חיים ומלך עולם נאמר בו

יכרת ה' כל שפתי חלקות

"כי לא יראני האדם וחי" (שמות ל"ג כ'), והקב"ה נגלה לאבות ולנביאים בקול ובדיבור.

והוא שאמרו חז"ל דבשעת מתן תורה אכן התעלו בני ישראל למעלה יתירה עד שהיו רואין את הנשמע, האימיתות שאזניהם שמעו היו כל כך מוחשיים וברורים בעיניהם כאילו ראו עיניהם, וכל העולם המוחשי שעין רואה היה רחוק מהם כאילו באזניהם שמעו.

באומנתינו הטהורה השמיעה היא העיקר, הדיבור והאמירה הם יסוד העולם, ובעשרה מאמרות נברא העולם (אבות פ"ה מ"א), ויסוד התורה הם עשרת הדברות, וכאשר ברא ה' את האדם נפח באפיו נשמת חיים, ותירגם אונקלוס "רוח ממללא" (בראשית ב' ז'). ע"י אמירה נבראה העולם, עשרת הדברות הם יסוד התורה, והדיבור הוא נפש האדם, קול מדבר ואוזן שומעת הן הם יסוד העולם בבנין היהדות ולא עין רואה.

וידוע מהאר"י החי (פרי עץ חיים שער חג המצות פ"א ושער מקראי קודש פ"ד) דפסח נוטריקון פה - סח, כי בגלות מצרים הדיבור היה בגלות, ובגאולת מצרים נגאלו האמירה והדיבור, ולפי כל הנ"ל הדברים מקבלים משמעות ברורה.

וכבר כתב באור החיים הק' (במדבר כ"ו כ"ג) שפיו של אדם ככלי שרת הוא וכל שמשמש בו לחול הרי הוא כמועל בהקדש וק"ו למי שמשמש בו לסכסך בין אדם לחבירו ובין איש לאשתו.

הרי העולם הזה שנברא בעשרה מאמרות והתורה שניתנה אינה אלא כדי לעשות שלום בעולם וכמ"ש הרמב"ם (הלכות חנוכה פ"ד הי"ד) "גדול השלום שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם שנאמר דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום".

והנה בא בעל הלשון ותחת אשר להשתמש בכלי הקודש האמירה והדיבור ושמיעת האוזן לבנינו של עולם, משמש הוא באותם הכלים לזרוע ריב ולהרבות מדון ומחלוקת, מועל בהקדש הוא וממחריבי עולם, ובדין הוא שיבוא על ענשו.

שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו

"מעשה ברוכל אחד שהיה מחזר בעיירות הסמוכות לצפורי והיה מכריז ואומר מאי בעי למזבן סם חיים, אודקין עליה ר' ינאי הוה יתיב ופשט בתורקליניה שמעיה דמכריז מאן בעי סם חיים א"ל תא סק להכא זבון לי א"ל לאו אנת צריך ליה ולא דכוותך אטרח עליה סליק לגבי הוציא לו ספר תהלים הראה לו פסוק מי האיש החפץ חיים מה כתיב בתריה נצור לשונך מרע סור מרע ועשה טוב א"ר ינאי אף שלמה מכריז ואומר (משלי כא) שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו א"ר ינאי כל ימי הייתי קורא הפסוק הזה ולא הייתי יודע היכן הוא פשוט עד שבא רוכל זה והודיעו מי האיש החפץ חיים לפיכך משה מזהיר את ישראל ואומר להם זאת תהיה תורת המצורע תורת המוציא שם רע" (מד"ר מצורע פרשה ט"ז ב').

רבים תמהו בדברי המדרש האלה ממה נתפעל ר' ינאי הלא רוכל זה לא חידש דבר וחצי דבר, לא הוסיף פירוש ולא המשיל משל, לא הרחיב ולא קיצר, לא סתם ולא פירש, אלא היה קורא פסוק בתהלים, פסוק שודאי קרא ר' ינאי פעמים רבות לפניו, וא"כ מה אמר רוכל זה שראוי היה ללמוד ממנו בהתפעלות.

ונראה דלא מן ה"דברים" נתפעל, אלא מן ה"אומר" הלא איסור לשה"ר נלמד מן הפסוק "לא תלך רכיל בעמך" (ויקרא י"ט ט"ז), עיין ירושלמי פאה פ"א ה"א ולעיל סימן מ"א) דדרך מספרי לשון הרע כרוכלים המחזרים ממקום למקום, קונים כאן ומוכרים שם, וכך דרכם של בעלי הלשון המצפצפים כצפורים המחזרים מעיר לעיר ומכפר לכפר "לקנות ולמכור", וכך אמרו בירושלמי (פאה ד' ע"ב) "תני ר' נחמיה שלא תהא כרוכל הזה, מטעין דבריו של זה לזה ושל זה לזה".

והנה זה בא רוכל אחד המחזר בעיירות... הסמוכות לצפורי (רמז

שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו

לצפורים)... והוא זה שמכריז מאן בעי למזבן סם חיים! רוכל הוא זה, אך במקום למכור סם המות, לשון הרע רכילות והוצאת שם רע (ששלשתם נלמדו מפסוק זה כמבואר שם ברמב"ם) מוכר הוא סם חיים, דברי תורה, יראה ואהבה.

מן הסיבות העיקריות שעבודה זו של שמירת הלשון היא מן הקשות שבמקדש, משום שנדמה לנו שהרוצה לשמור פיו ולשונו מן המתמיהין הוא, ואין לו מנוס אלא להיות מן המוזרות בלבנות, להיות שתקן ומסתגר ולהתרחק מחברתם של הבריות, והאדם מטבעו נרתע להיות כזה, הלא דרכו וטבעו של האדם לחפוץ בחברתם של הבריות, להתרועע עם חברים מקשיבים וליהנות מחברתם.

אך כל הנחה זו בטעות יסודה, יכול אדם להיות בעל לשון, ולשמור פיו ולשונו, כבר העיד בנו של החפץ חיים על אביו הגדול שמרבה היה לדבר עם אנשים, איש שיח היה, וכל שיחו ושיגו קודש לה'.

זה היה החידוש של רוכל זה, וכך דרכה של עבודה זו, לא לשתוק נצטוינו, אלא להרבות בדברי קודש בתורה ובמצוה, ובאהבת הבריות ובשבחן, ולהרבות בדבריו אהבת תורה ואהבת הבריות לקדש שם שמים.

ועוד טעות גדולה בינינו המקשה עד מאוד לעלות במעלות הסולם של שמירת הלשון, חושבים אנו שעבודה זו תחלתה וסופה בשמירת הפה והלשון, ולא היא, כי תחילת עבודה זו ועיקרה בעין טובה וברוח נמוכה, עיקר עבודה זו בלבו של אדם היא ולא רק בפיו, עיקרה של עבודה זו לראות "במעלות חברינו ולא בחסרונם" (כלשון הרה"ק ר' אלימלך מליז'ענסק בתפלתו הידועה).

בעל העין הרעה, בעל הרוח הגבוהה המלא בזעף ובתרעומת על כל אחד ואחד, הרואה בחסרונו של כל אחד ואחד וב"מעלותיו" שלו, קשה

שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו

יהיה לו מאוד מאוד לשמור את פיו ולשונו, לבו הרעה תכריחנו לדבר סרה על חבריו בפירוש או ברמז, לא כן בעל העין הטובה ורוח הנמוכה, הלא תגעל נפשו הטהורה בלשון הרע ורכילות, וכי מה לשה"ר יש לו לדבר כשאינו רואה אלא בטובתן של ישראל.

כמה יש להתרחק ממדה רעה זו, הלא מלבד חומר החטא שאמרו חז"ל שהוא שקול כנגד ג' עבירות חמורות שבתורה, כתבו עוד רבותינו הראשונים שיש בה סגולה מופלאה שהמדבר סרה בחבירו, כל מצוותיו של המדבר נזקפות לטובת זה שדברו עליו, והעבירות של זה שדיברו בגנותו חלות על ראשו של המספר לשה"ר.

פוק חזי מה שכתב בזה החובת הלבבות שער הכניעה פ"ז:

"הרף אחי וחמול על זכויותיך שלא תאבדנה ממך ולא תרגיש, כי כבר נאמר על אחד מן החסידים שזכרו אותו לרעה, וכיון שהגיעתו הדבר שלח למדבר בו כלי מלא מזמרת ארצו, וכתב אליו הגיעני ששלחת לי מנחה מזכויותיך וגמלתיך בזה. ואמר אחד מן החסידים הרבה בני אדם יבואו ליום החשבון, וכשמראים להם מעשיהם ימצאו בספר זכויותם זכיות שלא עשו אותם, ויאמרו לא עשינו אותם, ויאמר להם עשה אותם אשר דבר בכם וספר בגנותכם. וכן כשיחסרו מספר זכיות המספרים בגנותם יבקשו אותו בעת ההיא ויאמר להם אבדו מכם בעת שדברתם בפלוני ופלוני, וכן יש מהם גם כן שימצאו בספר חובותם חובות שלא עשו וכשאומרים לא עשינום, יאמר להם נוספו עליכם בעבור פלוני ופלוני שדברתם בם, כמו שנאמר והשב לשכנינו שבעתים אל חיקם חרפתם אשר חרפוך ה'. ועל זה הזהירנו הכתוב באמרו זכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים".

שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו

ועיין בחפץ חיים בשער הזכירה פ"ז שהביא מקור לדברים מדברי המדרש.

הלא רק שוטה גמור יעשה "עיסקה" נוראה כזו, להחליף מצוות בעבירות, סם חיים בסם המוות, לתת חיי עולם של נצח נצחים תמורת חשך וצלמות של הנאה מדומה אשר כחלום יעוף.

וכמה החמירו חכמים בעבירה זו עד שאמר ר' אחא בר חנינא (ערכין ט"ז ע"ב) שאם סיפר אין לו תקנה "שכבר כרתו דוד המלך ברוח קדשו שנאמר יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות", אמנם ר' חמא בר חנינא אמר שם שיש לו תקנה "אם ת"ח הוא יעסוק בתורה ואם עם הארץ הוא ישפיל דעתו", אך מדברי הרמב"ם בהלכות דעות שם משמע שנקט דעתו של ר' אחא בר' חנינא, והדברים מבהילים.

מי הוא שיכניס ראשו בין שני הרים גדולים בין שני בני ר' חנינא בר חמא, ולא יחוש לדברי הרמב"ם.

**החיים והמות ביד הלשון והרוצה לזכות בסם חיים, דרך אחד לו,
נצור לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה**

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לום אנג'לס

